

Historische Kring

Duiven - Groessen - Loo

Jaargang 23 - Nr. 3 - November 2006

Driepas

COLOFON

DRIEPAS

verenigingsblad van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo
verschijnt drie à vier maal per jaar. Losse nummers € 2,50.

Redactie

W.F.W.M. van Heugten
Th.M.J. Jonker
M.M. Rebholz

e-mailadressen:

Th.M.J.Jonker@hetnet.nl
wfwmvvanheugten@hetnet.nl

Bestuur Historische Kring

F.H. Entema, voorzitter (Duiven)
C.G.R. Heebing, penningmeester (Duiven)
Th.J. van Vilsteren, secretaris (Duiven)
J.T.G. Kampschreur, lid (Duiven)
A.W.S.C. Kersten, lid (Duiven)

Secretariaat: Eilandplein 302, 6922 ER DUIVEN

Rabobank Duiven, rek.nr. 31.54.07.484

Postbank, rek.nr. 49.23.697

t.n.v. penningmeester Historische Kring, Duiven.

Het lidmaatschap van de Historische Kring kost € 13,- per jaar;

het partner- of gezinslidmaatschap € 5,20 per jaar.

Een abonnement op alleen DRIEPAS kost € 6,50 per jaar.

Leden en abonnees buiten de gemeenten Duiven en Zevenaar betalen
€ 3,50 extra als bijdrage in de verzend- en portokosten.

Opzeggen van lidmaatschap of abonnement uitsluitend schriftelijk vóór 1
december van het lopende jaar.

Uit de uitgave mag niets worden overgenomen zonder schriftelijke
toestemming vooraf en zonder bronvermelding.

ISSN: 0921-5549

DRIEPAS is een begrip uit de bouwkunst:
drie elkaar snijdende cirkels die samen een
driehoek vormen, veelvuldig toegepast in
gotische kerkvensters.

In godsdienstige zin symboliseert het de
Drie-eenheid, hier in profane zin gebruikt
als symbool voor de samenwerking van de
kerkdorpen Duiven, Groessen en 't Loo.

INHOUD

HET WEER IN 1824	54
Th.M.J. Jonker	
DE BOUW VAN HET GEMEENTEHUIS	57
Redactie	
RECTIFICATIE	60
Redactie	
DUIVEN IN HET DIENSTJAAR 1887	61
Th.M.J. Jonker	
UIT DE KRANT VAN TOEN	66
Th.M.J. Jonke	
DE SPELLEWARD	68
Th.M.J. Jonker	
HERINNERINGEN VAN	70
W.J.Th Peters	
PADEN EN WEGEN - IJSGANG	71
Bommels	
VERENIGINGSNIEUWS	72

Hebt u achter het net gevestigd? Hebt u geen exemplaar van de Kadastrale Atlas kunnen bemachtigen? Als u een computer hebt, is daar iets aan te doen. Kijk achter in dit nummer.

Ditmaal is de kopij enigszins moeizaam bijeen gesprokkeld. Wij doen maar weer eens 'n beroep op onderzoekers en verzamelaars van historische informatie ons te voorzien van materiaal. Alleen dan kunnen we het komende jaar met vertrouwen tegemoet zien. In dit nummer vindt u vier achtereenvolgende maar gevarieerde onderwerpen uit de 19de eeuw en dan stappen we over naar recentere geschiedenis. Wij wensen u veel leesplezier.

Redactie

HET WEER IN 1824

In de pas uitgeven kadastrale atlas van de gehele gemeente Duiven is in de hoofdstukken 3 en 4 te lezen hoe landmeter-delimitateur L.C. Machen⁽¹⁾ met zijn secondanten en vertegenwoordigers van beide kanten (de gemachtigden of aanwijzers) tussen 6 februari en 30 maart 1824 op pad gaan om de grenzen van de kadastrale gemeente Duiven en van de kadastrale gemeente Groessen en 't Loo vast te stellen. We mogen uiteraard aannemen dat hij door zijn wandeling langs de grens (in het jargon van het kadaster "delimitatie" genoemd) in een moeite door de grenzen voor de aanpalende kadastrale gemeenten Bahr en Lathum, Westervoort, Angerlo, Oud-Zevenaar⁽²⁾, Pannerden, Angeren en Huissen heeft bepaald.

Hoe waren de weersomstandigheden in die voorjaarsweken van 1824? Dat is toch een jaargetijde, dat niet onmiddellijk geschikt lijkt om zo'n tocht te ondernemen. Het ligt voor de hand zo'n vraag voor te leggen aan het KNMI, maar dat instituut bestond in 1824 nog niet. Het is pas dertig jaar later bij Koninklijk Besluit op 31 januari 1854 opgericht. Toch is het contact met dit eerbiedwaardige instituut niet vergeefs geweest, want dankzij hun bemiddeling is de vraag terecht gekomen bij dé landelijke expert op het gebied van het weer in het "pre-KNMI-tijdperk", drs. J. Buisman (Den Haag). Hij is de auteur van een aantal kleine en grote werken over "historisch weer"⁽³⁾ en hij bleek bereid mij te voorzien van materiaal waarmee met enige omzichtigheid een antwoord kon worden geformuleerd.

Dankzij zijn vriendelijke hulp kon in het Haarlemse weekblad *Kunst- en Letterbode* worden nagegaan hoe het weer in de gegeven periode is geweest. In het laatste nummer van het jaar 1824 geeft een niet bij naam genoemde waarnemer van het *Weder* in een jaaroverzicht een karakteristiek van het weer per verstreken maand. Hij is, zo schrijft hij, *geen beoefenaar der meteorologie van beroep*, en wil dus dat zijn geschrijf wordt beschouwd *als de eenvoudige resultaten van dagelijksche opmerkingen op het weder, gepaard aan de waarneming van Thermo- en Barometer*.

Met het voorbehoud dat het weer in Haarlem c.o. iets milder kan zijn geweest dan het oostelijk gelegen Duiven, wordt het navolgende over het weer in de maanden februari en maart uit het overzicht van het jaar 1824

overgenomen. In de maand Februarij hield eerst dit fraaije heldere weder aan, en schoon afgewisseld door enkele sneeuwachtige, mistige, natte en winderige dagen. Het weder was zoo gematigd, dat behalve den 3den, toen ik 's morgens den Thermometer op 28° Fahrenheit (-2,2° Celsius) waarnam, dezelve niet beneden het vriespunt daalde, en dat de lente in dit jaar meer dan eene maand vervroegd scheen. Niet alleen zag ik tegen het einde kieviten; - maar reeds op den 22sten eene groote menigte vinken, betwelk in dit seizoen hier te lande als iets zeer zonderling verdient opgemerkt te worden: het crocusje bloeide ook, voor de helft der maand verstreken was, in de open lucht.

In Maart werd slechts enkele malen nachtvorst op de vlakke bespeurd (...). Roerde deze maand al, door meerdere buijgheid, sneeuw en harden wind (...) tusschenbeide den staart, aan mooie zeer heldere dagen ontbrak het bijlange niet; en met uitzondering van enkele dagen, werd de Thermometer om en bij de 50° (10° Celsius) gezien. (...) Ten einde het geheele wintersaizoen te kunnen beoordeelen, zal het genoeg zijn, hier nog bijtevoegen, dat eenige planten, die ik buiten gelaten had, beter stonden dan die van dezelfde soort, welke ik uit voorzorg in het laatst van den herfst had in huis genomen.

Op 11 oktober 2006 presenteerde prof. dr. F. Keverling Buisson, voorzitter van de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, het eerste exemplaar van de Duitse kadastrale atlas aan burgomeester H.J. Zomerdijsk (foto: A.C.S. Walters van der Weij).

In een door het KNMI samengestelde tabel van de gemiddelde luchttemperatuur in de Bilt, 1706-1900, is te lezen dat de gemiddelde temperatuur in de maand februari 1824 was 2,9° Celsius en in maart 4,3° C. Trouwens het gehele winterseizoen kende een gemiddelde temperatuur van 3,8° C. Tenslotte lezen we in *WEER OF GEEN WEER*⁴⁾ van drs. J. Buisman dat in februari 33 mm. en in maart 62 mm. neerslag is gevallen, althans in Zwanenburg (N.H.), hergeen het bovenstaande verhaal bevestigt.

Kortom de landmeter-delimitateur, zijn personeel en zijn uitgebreide gezelschap hebben het redelijk goed getroffen, zij kunnen vrijwel ongehinderd door het weer hun verantwoordelijk werk doen.

Th.M.J. Jonker, 't Loo

Noten:

1. Landmeter-delimitateur L.C. Machen heeft overigens een bijzonder drukke baan. Dat blijkt als hij in 1825 wegens een reorganisatie van het Kadaster tijdelijk zijn delimitatiewerk moet onderbreken. Hij had toen, sinds hij in 1818 begon, al bij 119 gemeenten de omtrek bepaald! (bron: D. Wesselink, Geo-Info 2004-10)
2. De toen nog kleine stad Zevenaar, gelegen binnen de grachten, is destijds afgezonderd van de rest van de gemeente Zevenaar, het vormt de aparte kadastrale gemeente Zevenaar. Het gehele de stad omringende gebied is de kadastrale gemeente Oud-Zevenaar genoemd. Zo grenst dus de gemeente Duiven kadastraal aan Oud-Zevenaar en niet aan Zevenaar.
3. Zijn standaardwerk (in wording) is *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen* (vanaf 760). Daarvan is in februari jl. het vijfde deel verschenen, het gaat vermoedelijk zeven delen omvatten.
4. Buisman J., 1979: *WEER OF GEEN WEER*, p. 221, Baarn.

DE BOUW VAN HET GEMEENTEHUIS

Onderstaand artikel is gevonden in de nagelaten papieren van onze oud-secretaris A.Th.J. Boss (†), het is gedateerd 29 oktober 1963. Dat is honderd jaar na de aanvang van de bouw van het gemeentehuis. Of het van zijn hand is, is niet zeker. De redactie heeft het artikel aangevuld met gegevens die ons enige tijd geleden zijn aangeleverd door de mevrouw J.H.M. Marsman.

Toen burgemeester Petrus Stephanus Nass, eigenaar van de brouwerij "de Star", na 45 jaar burgemeester te zijn geweest, op 11 mei 1863 overleed, werd de kwestie van een secretarie onmiddellijk acuut. Burgemeester Nass heeft ongetwijfeld in zijn huis een bureau gehad, dat als secretarie dienst deed; zijn opvolger Augustus Bernardus Danielis Franciscus baron van Voorst tot Voorst, bewoner van "de Ploen", wenste dit niet.

Reeds in de raadsvergadering van 23 juni 1863, de eerste na zijn installatie, gaf de voorzitter de raad *in overweging om - aangezien zich weldra groote behoefte aan een gemeentehuis zal doen gevoelen - van gemeentewege zoodanig gebouw daar te stellen en dat daartoe tot zeer billijke prijs een gedeelte van den tuin van J. F. Courtois, smid te Duiven⁽¹⁾ gelegen aan zijn erf aldaar en daarvoor uitmuntend geschikt, te bekomen is.*

De raad besloot met algemene stemmen voor rekening der gemeente een gemeentehuis te bouwen en met genoemde Courtois over den aankoop van dat terrein te onderhandelen; men belastte B. en W. met de uitvoering en liet door een bekwaam deskundige een bestek en tekening maken.

In de notulen van de vergadering van 3 september 1863 lezen we, dat de voorzitter bestek en tekening van het gemeentehuis met de begroting van kosten meebracht, *welke door de secretaris werden voorgelezen en dat de voorzitter de raad voorstelde de noodzakelijke besluiten te nemen, welke tot de daarstelling van dat gebouw noodzakelijk zijn.* Besloten werd tot grondaankoop van J.F.Courtois. Tevens werd besloten een lening aan te gaan van f7000,- ter bestrijding der kosten. Om de rente te vinden werd ook besloten enkele stukjes grond van de gemeente te verkopen, welke door de belendende eigenaren reeds onder het Pruisisch gouvernement waren aangegraven, die daarvoor een jaarlijkse retributie gaven, en wel tegen de penning 25⁽²⁾ van de jaarlijkse "pacht".

Bij akte van 10 november 1863, verleden voor notaris Pliester te Zevenaar, kocht de gemeente van J. F. Courtois zes roeden en vijftig ellen grond voor f 741,-.

De aanbesteding van het nieuwe gemeentehuis had reeds plaats-gevonden op 26 september 1863. Hiervan is het gedrukte bestek nog aanwezig, maar helaas zijn de bijbehorende tekeningen verloren gegaan. De laagste inschrijver en aan wie door de raad het werk werd gegund, was Frederik van Rhienen, aannemer te Nijmegen, voor f 5975,-.

Wie is de architect van dit huis geweest? Hij staat nergens met name genoemd in de raadsnotulen, maar de "hoofdopzichter" (er was ook een dagelijks opzichter) was S. A. Fijnebuik, opzichter van de Waterstaat te Arnhem.

Hij mag wel beschouwd worden als de architect; hij was een broer van de Fijnebuik, die in Zevenaar een halve eeuw predikant is geweest in de 2de helft van de 19de eeuw.

Het gemeentehuis was volgens het bestek 14 meter breed en 11 meter diep en er stond een schuurtje naast van 4.06 x 4.78 meter. In het midden over een derde der breedte een voorsprong van 0,33 el en in de achtergevel van 0,22 el.

R. Verboeren tekende in 1968 het gemeentehuis.

Gelijkvloers waren er de vestibule, de raadkamer, de secretarie, de bodekamer, een woonkamer, keuken en bergplaats en een kelder onder de keuken. Op de verdieping waren drie kamers tegen de voorgevel, de rest was zolder. De vestibule en de beide zijgangen hadden een stenen vloer.

Zoals boven is gemeld besloot de raad op 3 september 1863 een geldlening aan te gaan van f 7000,- met een looptijd van 35 jaar.

Nadat het gemeentehuis voltooid was waren er nog "bijkomende werken" voor f 234,74. Daartoe behoorde o.a. de levering van zand en grond door Gradus Driessen, die voor 15 dagen werk 50 cent per dag mocht ontvangen. Op 14 juli 1864 tekende de aannemer het laatste mandaat, zodat toen het gemeentehuis voltooid was. Het kostte dus f 741,- + f 5975,- + f 234,74 = f 6950,74 + notariskosten voor de overdracht, dus inderdaad ? f 7000,-.

Toen het huis gereed was vond men dat er ook een hek voor moest staan; dat werd bij openbare aanbesteding op 15 december 1864 aangenomen voor f 270,- door J.E. Courtois, de buurman.

Dat hek begon bij de heg op de erfscheiding van het gemeentehuis en de heer C. R. Nass, liep 13 meter langs de weg en vandaar over een afstand van 47 meter noordwaarts tot de heg, achter het gemeentehuis. Het hek moest 1 meter hoog zijn, uit de grond gemeten, de spijlen stonden 2 meter uit elkaar, verbonden door twee ijzeren leggers, waarin op gelijke afstanden 19 spijlen waren bevestigd, die dus 10 cm van elkaar stonden. Het gebruikte ijzer moest zijn van *best Engelsch eerste kwaliteit*.

Toen dit hek klaar was is het geverfd door schilder M. J. Dolphijn uit Duiven voor f 20,20, eerst gemenied en toen zwart geverfd. Hij was er 1 ½ dag mee bezig, zijn werkloon bedroeg f 11,50; het materiaal was dus f 8,70. Het hek bleef overigens doorgaans dicht, het werd alleen geopend bij speciale gelegenheden. Vóór het gemeentehuis kwam - tegen de vuile voeten - een voetkrabber te staan, geleverd door firma G.A.A. van de Wall uit Arnhem voor f 2,01. Een metalen klok werd geleverd door de firma wed. J.L. Prins uit Arnhem voor de prijs van f 30,50. De klok werd in de Tweede Wereldoorlog verwijderd.

Wat kocht men voor meubilair en voor de inrichting?

Smid Courtois leverde 2 "gruisbakken" - wij kennen die als kolenkitten - voor f 3,95.

Jan Gall te Duiven verschaftte een kachel voor de wachtkamer voor f 11,25, een bank voor f 0,65 (!!) en een papiermand voor f 0,46.

Jan Lenting te Duiven leverde drie matten voor *f* 4,50. Timmerman Th. Hugon te Duiven maakte een boekenkast voor *f* 23.- en leverde allerlei kleinigheden, o.a. twee deurbellen.

De stoelen kocht men bij Moritz Meyer te Arnhem, 10 stuks voor *f* 45.

In het jaar 1887 besteedde de gemeente *f* 64,01 1/2 en in 1898 *f* 303,44 aan het onderhoud en schoonmaken van het gemeentehuis.

Redactie

Noten:

- 1 Genoemde Courtois bewoonde het - inmiddels gesloopte - pand waar later café Polman was gevestigd. Nu is hier het parkeerterrein voor de bibliotheek.
- 2 De penning 25 is gelijk aan één vijfentwintigste deel ofwel 4%.

RECTIFICATIE

Oplettende lezers hebben onmiddellijk gezien dat de voorgaande editie van Driepas enkele hinderlijke fouten bevatte.

Het begon al op het omslag: Jaargang 22 - Nr. 3 - Juli 2006. Als alleen nog maar nr. 1 van deze jaargang is verschenen, is nummer 3 wel een grote stap. Het moet dus Jaargang 22 - Nr. 2 - Juli 2006 zijn.

Aan de binnenzijde van het omslag staat een Colofon uit 2004, met verkeerde namen, verkeerde tarieven en verkeerde (e-mail)-adressen. De redactie hoopt dat deze gegevens niet een eigen leven gaan leiden, de Colofon dient er uit te zien zoals die er nu aan de binnenzijde uit ziet.

Onze verontschuldiging voor deze blunders.

Redactie

DUIVEN IN HET DIENSTJAAR 1887

In 1987 liet de gemeente Duiven, afdeling Voorlichting, een honderd jaar eerder uitgebracht gemeenteverslag reproduceren. Blijkbaar bedoeld als "opwarmertje" voor de komende behandeling van de gemeentebegroting. Duidelijk is dat de raadsleden in 1887 het vrij gemakkelijk hadden in een gemeente Duiven waar nagenoeg niets gebeurde. Een samenvatting van het "Uitvoerig en beredeneerd VERSLAG van de toestand der gemeente over den jare 1887."

De bevolking

Op 31 december 1886 telde de gemeente 2964 inwoners, 1537 mannen, 1427 vrouwen. Gedurende 1887 werden er 86 kinderen levend geboren (er is 1 doodgeboren), en 127 mensen vestigden zich hier. Er stierven in dat jaar ook 62 mensen en 168 verlieten de gemeente. Dat gaf per saldo een vermindering van het inwonertal met 27, zodat er op 31 december 1887 nog 2937 inwoners waren. Hoe die over de drie dorpen verdeeld waren, staat niet vermeld. Maar men kan gerust aannemen dat in Groessen de meesten woonden. Er werden 18 huwelijken gesloten.

In die jaren gold nog het zgn. censuskiesrecht, in 1848 ingevoerd, waarbij alleen mannen boven de 23 jaar die voor een bepaald bedrag in de directe belastingen werden aangeslagen, stemrecht hadden. Dat betekende in 1887 voor Duiven dat 83 mannelijke inwoners gerechtigd waren deel te nemen aan de verkiezingen van leden voor de Tweede Kamer en de Provinciale Staten, en 139 mochten de leden van de Gemeenteraad kiezen. Globaal was landelijk slechts 12% van de mannen kiesgerechtigd.

Het gemeentebestuur en - ambtenaren

Op 19 juli 1887 waren er raadsverkiezingen geweest, er moesten drie raadsleden gekozen worden. In totaal waren er zes, waarvan er om de twee jaar de helft moest aftreden. De gemeenteraad bestond in 1887 uit de heren H.G. van Egeren, R.F. Spaan, H. Rutjes, J.A. Nass, J. Bus en A.L. Bartels. Twee van hen, H. Rutjes en H.G. van Egeren, vormden samen met de per 1 november 1887 aangetreden burgemeester L.J.A. Libourel het College van B & W. Burgemeester Libourel was tevens gemeentesecretaris. In beide functies was hij zijn vader H.J.H. Libourel opgevolgd.

Dienstjaar 1887.

Gemeente DUIVEN.

UITVOERIG EN BEREDENEERD VERSLAG

VAN DEN

TOESTAND DER GEMEENTE.

over den jare 1887.

(Art. 182 der wet van den 29 Juni 1851, Staatsblad n°. 58.)

Als gemeentesecretaris zwaaide hij de scepter over slechts vier ambtenaren. F.C. Kock was de gemeenteontvanger. E.T.W. Daamen is *Heel- en vroedmeester, belast met de doodschouw en de koopkinenting* (kortom de gemeentearts), hij geniet f 750,- belooning. En er waren twee veldwachters, P. Hafakkers en A. Polman, die tot taak hadden *het surveilleeren bij dag en bij nacht*.

Veel heeft de gemeenteraad niet te doen gehad. Onder de kop *Beknopte en zakelijke opgaven van de voornaamste in den gemeenteraad behandelde onderwerpen* staat slechts dat op 29 augustus 1887 is behandeld de *opvoering der opcenten op de personele belasting tot f 52,-*. Dat is alles.

Over de Archieven meldt het verslag: Het archief is niet belangrijk. Voor de bewaring en bijhouding wordt behoorlijk zorg gedragen.

In 1886 bedroegen de inkomsten f 13.058,09½ en de uitgaven f 12.461,46½, zodat er een batig slot was van f 596,63. Voor het jaar 1887 raamde men de inkomsten én de uitgaven op f 12.227½.

Welke eigendommen bezat de gemeente?

Allereerst landerijen, die men in pacht uitgaf (opbrengst f 714,75). Het gemeentehuis, waarvoor f 64,01½ aan onderhoudskosten was uitgegeven. Wegen (toestand *goed*) die men voor f 1001,57 had onderhouden. Er waren ook wegen die niet aan de gemeente behoorden en daarover wordt gemeld dat die zich in *goeden staat* bevinden en *door het Polderbestuur "De*

Lijmers" en aangrenzende eigenaren worden onderhouden. Tenslotte is er een gemeentelijke begraafplaats waaraan echter geen cent was besteed, misschien omdat er geen enkele begrafenis had plaatsgevonden. Bij elke kerk behoorde een begraafplaats en daar werd wél begraven. In Duiven 19, in Groessen 29 en in 't Loo 10 personen.

Gezondheidszorg

Onder de kop Opgave van den toestand van openbare wegen, wateren (...) en openbare gebouwen staat De openbare wegen bevinden zich in tamelijk goeden staat. De zich langs die wegen bevindende slooten en waterleidingen worden jaarlijks gezuiverd of zoo dikwerf zulks wordt noodig geacht. De scholen en kerken worden behoorlijk schoongehouden.

Er zijn geen besmettelijke ziekten geconstateerd.

Dat is opmerkelijk als men leest *het drinkwater is pomp-, put- en welwater. Door eenigen wordt slootwater gebruikt. Het is over het algemeen helder van kleur, zonder reuk en goed van smaak.* Het zal nog heel lang duren voordat men in de gemeente een drinkwaterleiding aanlegt. In 1952 wordt in de kom van Duiven de eerste buis gelegd, in 1961 worden de laatste veraf gelegen boerderijen op het waterleidingnet aangesloten.

Dokter Daamen heeft 59 koepokinentingen verricht. In 1886 69, in 1885 118 en in 1884 66.

Onderwijs

Er zijn in de gemeente drie scholen voor Gewoon Lager Onderwijs. Andere vormen van onderwijs komen niet voor. In Duiven staat de enige Openbare school, met als hoofd P.M. Geubbels (de man die later zijn eigen kostschool begint), een onderwijzer Th. Gerrits en een onderwijzeres H.A. Peters.

De school wordt bezocht door 94 jongens en 52 meisjes, waarvan er 43 kosteloos onderwijs ontvangen. De school heeft de gemeente aan *jaarwedden* (f 2050,-), onderhoud, schoonmaak, verlichting en verwarming, én leermiddelen totaal f 2379,99 gekost.

Meer kinderen gaan naar de twee (niet gesubsidieerde) Bijzondere scholen, een in Groessen, uiteraard de grootste, en een in 't Loo. Tweehonderd zes en negentig leerlingen (160 jongen en 136 meisjes) volgen de lessen van J.W. van

de Zande en G. van Leuffen (Groessen), terwijl in 't Loo J.H. Aldenhuijsen de meester is. Daarvan genieten 117 leerlingen kosteloos onderwijs. En dan te bedenken dat er nog geen leerplicht bestond!

Armen

De toestand van de behoeftige klasse is niet in de eerste plaats de zorg van de gemeentelijke overheid, zoals hieronder blijkt. Het wordt als volgt omschreven: de toestand van de behoeftige klasse was ongunstig, hetgeen ge-deeltelijk aan den strenge winter en aan gebrek aan werk is toe te schrijven. En dan volgt de middelen tot leniging der armoede hebben hoofdzakelijk bestaan uit bedeeeling in geld, levensmiddelen en kleedingstukken door de R.K. Armbesturen van Duiven, Groessen en Loo en door de Vereeniging van den H. Vincentius à Paulo, alsmede in eenige onvermijdelijken onderstand door de gemeente. De conclusie mag zijn, dat eerst aan de kerk hulp moet worden gevraagd en als men van die zijde niets krijgt of als men bijvoorbeeld niet tot een kerkgenootschap behoort aan de gemeente.

In 1887 zijn door de gemeente - zonder tussenkomst van armbesturen - rechtstreeks ondersteund: *gedurende het geheele jaar onafgebroken* vier hoofden van huisgezinnen en 21 *eenlopende personen*. Een andere categorie is ondersteuning *alleen gedurende den winter of slechts nu en dan eens of meermalen*. Dat zijn zeven hoofden van huisgezinnen en 14 *eenlopende personen*.

Aan geld heeft het de gemeente f 2632,12 gekost, waarvan f 907,50 voor de kosten van verpleging in een krankzinnigengesticht en f 750,- voor de *bezoldiging of belooning van genees-, heel- en verloskundigen*. Zou dokter Daamen uit de gemeentelijke armenkas zijn betaald?

Landbouw en veeteelt

De algemene toestand is *niet ongunstig*. *De prijzen van de landbouwproducten en van het vee waren echter over het algemeen laag, zoodat in den toestand van den landbouw nog geen gunstige verandering is ontstaan.*

De koopwaarde van de weilanden is vanaf f 1400,- tot f 2400,- per hectare, de huurwaarde is vanaf f 50,- tot f 70,- per hectare. Verkoop van bouwland brengt f 1400,- tot f 1900,- op, de huurwaarde is f 40,- tot f 60,- per hectare.

Dan volgt een nauwgezette opgave van de hoeveelheid *beteelde* hectaren, welke

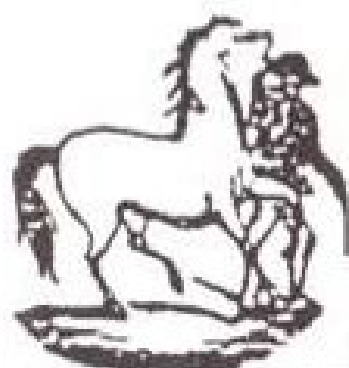
gewassen er zijn geteeld en de opbrengsten in hectoliters of kilogrammen. Eén voorbeeld: er is in 1887 op tien hectare tabak geteeld, de opbrengst was 17800 kg.

Ook het vee is heel gedetailleerd opgesomd. Er zijn bijvoorbeeld vier dek-hengsten, 135 *veulenmerriën*, 130 veulens, 115 werkpaarden en drie ezels of muilezels. Er zijn 2291 runderen van allerlei aard, geen trekossen. Zo ook 300 schapen en drie houders van schaapskudden. Voorts geiten en bokken (642), varkens (1000) en pluimvee (hoenders, kalkoenen, eenden en ganzen).

De gemeente Duiven blijkt een rustige agrarische gemeente te zijn. De pagina's over nijverheid, handel en scheepvaart zijn blanco gebleven.

Th.M.J. Jonker, 't Loo.

Te Koop:

een beste, dragende

Merrie,

oud 8 jaar en mak in alle tuig
bij J. EVERS, 't Loo bij Duiven.

UIT DE KRANT VAN TOEN

Na enige jaren van onderbreking van deze rubriek een bijzonder merkwaardig krantenbericht uit 1898. Het is gepubliceerd in een weekblad, dat elke zaterdag in Hengelo (O) verscheen. Het blad gaf niet alleen eigen nieuws uit binnen- en buitenland maar nam ook wel eens berichten uit andere kranten over, in dit geval uit de Arnhemse Courant. Eigenlijk verdient het onderwerp nadere studie in de archieven, want de beschreven voorvallen moeten sporen hebben achtergelaten. De redactie nodigt de regelmatige archiefbezoekers uit de uitdaging aan te nemen om - bij wijze van spreken - de onderste steen boven te krijgen. Hieronder volgt de letterlijke tekst.

Uit de Nieuwe Hengeloosche Courant, 15de jaargang, nr. 1, 1 augustus 1898

Men schrijft uit Groessen aan de Arnhemse Courant:

Voor eenige weken behelsde een ingezonden stuk in dit blad eenige mededeelingen over eene ongelukkige vrouw E.L., die een paar jaar krankzinnig geweest is en later weer normaal werd. In dien bewusteloozen tijd was haar land, - haar eigendom - verkocht; van den verkoop bestaat eene notariële akte, die vermelden zou dat zij zelf geteekend heeft, - zij, die geen letter schrijven kan.

Toen ze "ontwaakte" (1892), erkende zij den verkoop niet: met een bewijs van onvermogen zocht ze bescherming bij de justitie en een jong advocaat - die zich sedert uit de praktijk heeft teruggetrokken, werd haar toegevoegd. Maar dezen viel dit zaakje te moeilijk: reeds na oppervlakkige kennisneming van feiten en papieren gaf hij het vrouwtje te kennen, dat hij het niet aandurfde... en E.L., meenende, dat de wereld door en door slecht is en dat de advocaat omgekocht was (dat meenen de buitenlui al gauw) liet wanhopend de zaak rusten.

Rusten, - behalve daar waar ze zich zelf meende te kunnen helpen. Zij bewerkte het verkochte land, alsof het 't hare nog was. Dit land was intusschen door den kooper, haar zwager, weer aan een derde overgedaan, den landbouwer W.P.

Deze landbouwer zaaide boonen, zij maaide ze, de boer zaaide haver, zij gebruikte ze als veevoeder onrijp; voor dergelijke handelingen stond zij eenmaal terecht en kreeg vrijspraak, een andermaal hechtenis.

Dit jaar liet de boer een huisje bouwen, zij vernielde, wat ze konde, en toen

het klaar was wilde zij er in gaan. Toen hadden er gewelddadigheden plaats, die luide om eene rechterlijke beslissing van het treurige zaakje roepen: E.L. werd mishandeld, terwijl zij op haar beurt als een wanhopige furie streed, een den baard uitplukte en een ander een wonde op het hoofd toebracht. Later werd ze nog eens in de sloot geworpen: sedert is ze schuw. Beide partijen hebben proces-verbaal laten opmaken, maar het schijnt dat dit geen gevolg gehad heeft.

Men laat E.L. eenvoudig begaan en algemeen wordt geloofd, dat de politie instructie heeft haar niet te vervolgen, opdat het "fond" van de zaak kunne blijven rusten: de al of niet valsche verkoopacte. Maar de vrouw is arm, doodarm; nu ze geen land heeft, trekt ze geen vruchten. Nog in Augustus van dit jaar spitte ze een hoekje van haar aloud eigendom om en zaaide knollen, maar de boer ploegde het weer om. Met haar ruwe "zelf help" hoopt ze, dat de rechters nog eens over hare zaak aan de gang komen zullen.

Het is wel te betreuren, dat in eene ordelijke maatschappij nog zoo'n rechtsverlaten toestand heerschen kan; 't wordt tijd, want de vrouw zou van ellende weer krankzinnig kunnen worden, dat een ervaren advokaat het eens aanvat en zonder aanzien des persoons onderzoekt, de justitie ter eere!

Th.M.J. Jonker.'t Loo

Met dank aan dhr. R.A.G. Broekhoven (Rozendaal) die dit bericht heeft opgediept.

DE SPELLEWARD

In september van dit jaar is onopgemerkt de dertigste verjaardag van de Duivense sporthal De Spelleward gepasseerd. Hieronder volgen enige gegevens van de bouw.

In opdracht van de gemeente Duiven ontwerpt architect A.Th.J. Boss⁽¹⁾ uit Duiven volgens burgemeester J.A.G. Kemme een bouwwerk dat *onder z'n soortgenoten uniek mag worden genoemd*. De trotse burgemeester schrijft dat in het Voorwoord van een boekje dat in 1976 is uitgegeven ter gelegenheid van de feestweek, eigenlijk sportweek, volgend op en ter opluistering van de officiële opening op zaterdag 11 september 1976.

Op 22 augustus 1975 wordt de eerste paal geslagen door de burgemeester samen met wethouder B.Th. Thijssen op het nog niet door volle parkeerterreinen omgeven terrein. Op zaterdag 17 januari legt de burgemeester de eerste steen. Aannemer Gebr. Kniest uit Gendringen bouwt de sporthal, nadat vele gemeentelijke, provinciale en rijksinstanties zich eerder gebogen hebben over de voorgenomen bouw van wat in het Voorwoord een *luxe artikel voor zo'n betrekkelijk kleine gemeente als Duiven* wordt genoemd.

Het aanzien van de sporthal (foto Th.M.J. Jonker, 2006)

De officiële opening zal worden verricht door Paul Litjens, topscorer van het Olympisch hockeytoernooi in Montreal. Of de weersomstandigheden goed genoeg zijn geweest, is niet bekend, maar de bedoeling was dat allereerst M.C.M. van Hooff, sportambtenaar van Duiven, omstreeks 14.30 uur per parachute zou landen op het parkeerterrein. Daar aangekomen zou hij de sleutel geven aan enkele meisjes in *wapenkledij*, die op hun beurt de sleutel aan Paul Litjens zouden overhandigen. Na enkele officiële handelingen volgt om 15.55 uur een demonstratie ritmische gymnastiek door leerlingen van de Christelijke Academie voor lichamelijke opvoeding te Arnhem, om 16.45 uur een concert door de muziekkorpsen uit de drie dorpen en 's avonds leidt de bekende scheidsrechter Frans Derks een zaalvoetbalwedstrijd tussen spelers van Oud-Vitesse en de heren van de Nederlandse Sprintploeg schaatsen.

Dan barst de sportweek los; er is elke dag wat te doen, van zondag 12 t/m zondag 19 september. Op de laatste dag speelt ex-wereldkampioen Ton Sijbrands een wedstrijd simultaan dammen tegen dertig dammers uit Duiven. Gezien zijn reputatie zal hij die wel allemaal gewonnen hebben.

Op het moment dat de burgemeester zijn voorwoord schrijft, blijkt de naam van de sporthal hem nog niet bekend te zijn. De bevolking is er thans mee bezig, schrijft hij. Er is dus een prijsvraag uitgeschreven. Als het leesprogrammaboekje gedrukt wordt, is de naam wél bekend: De Spelleward, staat er op het omslag.

Th.M.J. Jonker, 't Loo

Geraadpleegd: Sporthal De Spelleward, 1976, Duiven.

Noten:

1. Architect Boss was tevens mede-oprichter en gedurende meer dan tien jaar secretaris van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo.

HERINNERINGEN VAN...

Prof. dr. W.J.Th. Peters, overleden te Nijmegen op 31 mei 2005, was een toegewijd en belangstellend medewerker van Driepas. In zijn nagelaten papieren die de redactie beheert, bevindt zich het e.e.a. over een voor buitenstaanders tamelijk onbekende periode uit zijn leven: de oorlogstijd. Hij sprak er niet graag over. Tegen het einde van zijn leven heeft hij zijn herinneringen aan die tijd op papier gezet. Als er gelegenheid voor is, zal af en toe iets over dit verleden worden gepubliceerd.

EEN TEGENSTELLING

Toen wij nog goed konden lopen, maakten mijn vrouw en ik in onze vakantie graag lange wandelingen in het bergland van Noord- en Midden-Italië (1987 en 1988). Wij verbleven dan meermalen in het Sporthotel in Norcia, waar we elke dag per persoon vier schone witte hand- en baddoeken kregen. Ik moest daar nog wel eens denken aan het concentratiekamp Vught, waar ik in 1943 met Willem Helmich uit Huissen en Bernard Berndsen van de Middelwaard terecht gekomen was wegens hulp aan ontsnapte Franse krijgsgevangenen. Ik moest het daar dag in dag uit doen met een en dezelfde handdoek. Ik was er wel binnengekomen met twee, maar ik had er één weggegeven aan een ter dood veroordeelde jongeman uit Nijmegen, die er helemaal geen had. In de luxe van het hotel moest ik vaak denken aan de ellende van het kamp. Nu waren er in Vught nog primitieve wasbakken met schoon water uit kranen, maar op het vliegveld Gilze-Rijen, waar we ook een paar maanden gewerkt hebben, moesten driehonderd mannen zich wassen met water uit een houten ton, buiten tegen de hangar waarin we waren ondergebracht. Bijgevuld werd alleen wat er uit geknoeid was. Begrijpelijk is dat velen er de voorkeur aangaven zich niet te wassen. Gelukkig konden we één keer in de week douchen, elders op het vliegveld. Op zondagmiddag had je de gelegenheid je te scheren. Je moest dan een stoppelbaard van een hele week zien weg te schrapen met het vieze water uit de ton. Ik heb dat nooit gedaan, ik ben er altijd in geslaagd water te halen uit een kraan bij de Duitse bewakers. Je moest dan wel een moment afwachten dat er geen Duitser keek. Dat bracht mee dat de gehele operatie wel eens een uur in beslag kon nemen. En dan te bedenken dat ik nu 's morgens soms weinig zin heb om me te scheren, terwijl ik voor een wastafel sta die van alle gemakken voorzien is en waar ik de klus in een paar minuten kan klaren.

W.J.Th. Peters( )

PADEN EN WEGEN

Pas na de oorlog 1940-'45 zijn de wegen in het dorp Loo, waarvan de meeste van een grindtrapijt waren voorzien, verhard met stenen, asfalt of tegels. De zand- en grindhandel van B. Berends van de Middelwaard leverde het materiaal, dat door Piet Polman uit Groessen over de wegen werd verspreid. Ook de wegwerker, die de paardenbehoefte van de weg verwijderde, had een taak, want hij moest de gaten en wielsporen in de weg met grind dat aan de kant (de heuvel) van de weg was gereden opvullen. Onlangs was er een discussie over een nieuwe verharding van de Loostraat. In de gemeenteraad vond men dat er klinkerstenen in deze straat moesten liggen, dat is nostalgisch en hoort van vroeger her bij het dorp. Van oudsher hoort er grind op te liggen! De Zandweg in Duiven, nu Rijksweg, is begin 1900 pas geasfalteerd. De Loodijk vanaf de afweg bij Booltink in de richting van Westervoort had slechts in het midden een klinkerpad van ± 75 cm breed, anders liepen de paarden voor de wagens in een geul. Voor de fietsers was het echter gevaarlijk vanwege de hoge randen, vaak kwam men te vallen. Inrijwegen en afwegen van de dijk werden met koolas (sintels) van de gasfabriek en met puinafval verhard. De looppaden om het huis waren meestal begrind.

Bommels

IJSGANG

Bij strenge vorst bestond er vroeger kans dat op de rivieren ijsgang kwam. Dat begon met grondijs, schollen onder het wateroppervlak. Ontstond er een opstopping dan vormde zich een ijssdam, d.w.z. de ijsschotsen stapelden zich op tot enkele meters hoog en op sommige stukken vroor de rivier dicht. Zo'n ijssdam leverde gevaar op, want plotseling kon het water, grote ijsschotsen meevóerend, de polder inlopen en zo alles verwoesten wat het tegen kwam. Uit m'n jeugd kan ik me nog herinneren, dat militairen 'n ijssdam tussen de Middelwaard en het Looveer met springstof opbliezen. In begin jaren zestig kon men in een strenge winter nog wel eens over de Rijn lopen. Zo heeft de firma Martens, exploitant van het Looveer, destijds over de schotsen een pad bestrooid met zand aangelegd en als men niet van het zandpad afweek, kwam men veilig aan de overkant.

Bommels

Aanwinsten

De heer F.W.J. Arends uit Boxmeer, oud-inwoner van Groessen, verblijdde ons met een drietal foto's van zijn ouders en z'n ouderlijk huis aan de Leuvensestraat. Onze hartelijke dank.

UITVERKOCHT MAAR TOCH BESCHIKBAAR

De Kadastrale Atlas van Duiven, Groessen en 't Loo 1832 is uitverkocht! Na de uitreiking aan de intekenaren waren er nog zestien exemplaren voor de vrije verkoop beschikbaar. Die waren vlot weg. Er waren echter veel meer belangstellenden. Voor degenen onder hen die achter het net hebben gevestigd, is er goed nieuws, althans als men in het bezit is van een computer.

De Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland 1832 laat - als primeur - "onze" kadastrale atlas in pdf-formaat op cd zetten en biedt die straks te koop aan voor een prijs van € 20,00.

Hebt u Adobe Reader of een vergelijkbaar programma op uw computer dan kunt u alle tekst, foto's en kaarten op uw scherm bekijken, lezen en eventueel afdrukken. In een copy-shop kunt u de kaarten zelfs op A3-formaat laten afdrukken.

Geïnteresseerd?

Laat u noteren bij Th.M.J. Jonker, tel. (0316) 26 20 95.

